

रवीन्द्रबाबाल्या आप-बऱपाची व्हांवती

◆ किन्नण बुडकुले

हया पुस्तकां वरवीं गदय लेखनाचे वाटेर नव्या सोपणांची उभारणी केल्या. तदस्यतायेन आपणाल्या अणभवविश्वक तिजपाचो यल, उगडासांत लेगीत 'ख'ताक केंद्र सुवात दिवंक अनमनप, आनी कालवित्रण करतना अळंग समाज्रमानसाचो धाव घेवप ह्यो मोखी हया आपबापांत दिसतात. पूण निरीक्षक आनी गवाय जेन्ना अणभवांतलो 'वळेकर' आसता, तेन्ना वस्तुनिरता आनी व्यक्तिनिरता हांची संतुला राखूंक पळेतेल्याक भारती-सुकती चुकना; भोंवे-भाटी वळना.

कोंकणी सरस्पतीचे गर्भकुडींत कांय विशेश व्यक्तिमत्वां अक्षर रूपान शाश्वत जावन रावल्यांत. तांचीं नांवां घेतले बगर कोंकणी वाचप्याचें पंचायतन पुराय जायना. हे दैवतावळींतलें एक पर्जळीत नांव म्हळ्यार रवीन्द्र केळेकार. तांचे साहित्यीक गरिमेचें-व्हडविकायेचें - वर्णन करतना प्रतिभावंत आनी प्रज्ञावंत हीं दोनय विशेशणां मुजरत वापरचीं पडटात. हाचें कारण म्हळ्यार रवीन्द्रबाबान साहित्य-साधना करतना आपणाले प्रज्ञेकय सतत पालय फुटत रावची म्हण सदांच जतनाय घेतल्या. हाका लागून साहित्य-सांगाती

रवीन्द्रबाबा परसय विचार-वांगडी रवीन्द्रबाब सदांच चार पावलां फुडें उरला. विशेश म्हळ्यार, हया दोगां परस सामाजीक-भौशीक बांदिलकी आशिल्लो जीवनोन्मुख वावुरपी तशेंच जागाचो संस्थापक संपादक आनी वृत्तपत्र स्तंभकार रवीन्द्रबाब धा आंगळां वयर रावला.

ललीत गद्याच्या विविध प्रकारांचेर आपणाली खाशेली छाप दवरून रवीन्द्रबाबाले सुलभ भाशेन कोंकणी गद्याच्या वाठारांत मोलाची भर घाल्या. सोंपी भास, मेकळी विचार-सांखळी आनी तद्दटीत उतरावळ हें तांगेले लिखणेचें वैभव.

सर्जकाची आंतरकथा

मात निबंद-नवलिका-लेख-अग्रलेख बरोवपी रवीन्द्रबाबा नवलिनी कविता बरयिल्ली दिसना. तांकां कवीले गद्य बरोवपाचे तांकी विशींच शंका आसा. पूण ह्या साहित्य उपासकान आपणाले म्होंवे शैलीन कोंकणी गद्यांत मात कांय खाशेल्या साहित्य प्रकारांचें मुळावण घालां. जाल्यार कांय प्रकार तांणी कुशळतायेन हाताळून तांचें भांगर केलां. हातूंतले मुखेल प्रकार म्हळ्यार दिसपटी, उगडास, जीण आनी आपबरप तशेंच भोंवडेवर्णनां. हे वाटेर तांचें अनुकरण करपी दत्ता दा. नायक, दिलीप बोरकार, सुमेधा कामत देसाय, दामोदर मावजो, सुमंत केळेकार, स. फ्रँडी द कोशत आदी मेजकेच पूण लोकप्रिय कोंकणी बरोवपी आसात. अप्रत्यक्षपणान हे प्रकार आपणाल्या सर्जनशील बरपांत वापरप्यां मदीं चंद्रकांत केणी आनी दत्ता श्री. नायक हांचो उल्लेख गरजेचो. कविते विशीं खास आस्था नाशिल्ल्या ह्या लेखकाच्या ह्या योगदानाक कवितेनच जोखचें जाल्यार म्हणचें पडटलें, 'मै अकेला ही चल पडा था जानिब-ए-मंजिल/लोग आते गये कारवां बनता गया।'

तांगेल्या सर्जनशील बरपांत आप-बरपांचो अग्रणी वांटो आसा. प्रस्तुत लेखांत तांगेल्या सर्जकाची आंतरकथा आनी पांथस्थ ह्या दोन पुस्तकांचो संदर्भ घेवन तातूंत दिसपी लेखक, ताची विचारीकता आनी - जंय जाणवता थंय- विसंगती/विरोधाभास हांची विस्कटावणी करचेलो यत्न जातलो. तशें पळेल्यार दरेक लेखक आप-उकतावण करता-केन्ना जाणून बुजून केन्ना नकळटां, अदीक करून कविते सारक्या सृजनांत लेखक अचळय पूण सुक्षीमपणान देंवता; जाल्यार गद्यांत ताका सोदून ठळकपणान खिळावप चड कठीण नासता. मात रवीन्द्रबाबाची गजाल मातशी वेगळी. तांच्या मतान, तांणी जाणीवपूर्वक आपल्या बरपांत आपली निजी जीण वा व्यक्तिमत्व दाखोवचेलें टाळ्ळां. जें कितें दिसलां तें संदर्भानुसार वा निमित्यमात्र...! देखून तांगेली 'सर्जकाची आंतरकथा' विल्यम वर्डस्वर्थाचे 'प्रेल्यूड' हे प्राक्कथनपर म्हाल-कविते वरीच आपजीण जावंक न्हय जाल्यार 'लेखकाच्या अंतराची उदरगत' उकतावंक सोदपी बरपावळ जावंक आंवडेतां. तेच परी, पांथस्थंतय तांणी स्पश्टच म्हळां, तें 'पुस्तक उगडासांचें जाल्ल्यान तें आत्मकथे सारकें दिसूं येता. पुणून... ही आत्मकथा न्हय... उगडास सांगतल्याच्या संस्काराची फाटभूंय वाचप्यांक थोडी भोव कळची तितले पुरतेंच थोडें आत्मकथन हातूंत केलां.' ('प्राक्कथन').

सर्जकाची आंतरकथा ठळकपणान तीन वांट्यांनी वांटूंक जाता. एक वांटो सृजन-प्रक्रिये विशींचो. म्हळ्यार, बरोवपी कोण, बरपा फाटली प्रेरणा, बरोवप्याचें ध्येय वा मोख, बरपा वेलो प्रभाव आनी वाङ्मयचौर्य, बरोवप्याची साधना आनी खावड. भोंवडी-स्वाध्याय हांचें महत्व हे संबधीचो आसा. दुसरो वांटो व्हड सामाजीक नदर आनी भौशीक वावर केल्ल्या साहित्यिकां खातीर मुजरत वापरला;

जाल्यार तिसरो वांटो साहित्या कडेन जोडिल्ल्या पत्रकारिता, प्रगतिशीलताय आनी पलायनवाद, नामना आनी इनामां, सायंटिफीक टॅपर आनी नैतिक टॅपर आदी विशयां खातीर आसा.

ह्या पुस्तकांत लेखक एक भौशीक बांदिलकी आशिल्लो, भाशे कडेन खाशेली लागणूक दवरिल्लो, साधनेक नेमान सुवात दिवपी सर्जक तशेंच आपले वेले 'हजारांनी प्रभाव' मानपी व्यासंगी प्रतिभावंत म्हूण भेट्टा. साहित्याक तो जिविताचें उपफळ मानता. मायभाशे विशींचे बांदिलकेक तो अनन्यसाधारण म्हत्व दिता. सर्जका मदल्या 'लेखका'परस तो ताचे मदल्या 'द्युजाऱ्याक' म्हळ्यार 'फायटरा'क वयली सुवात दिता. आयच्या तशेंच भावी बरोवप्यांक तो खाशेल्यो

शिकतावणयेय दिता. देखीक, अकाली 'पूर्णवेळ लेखक' जावपाचो धोको; सुंदर शैली परस सोंप्या विचार-उकतावणाचो वयलो दर्जो राखचेली गरज; सृजन ही सतत चालू उरपी प्रक्रिया ही चत्राय; स्वाध्याय निरंतर चालू दवरचेली कसवटणी; आपणाक पटिल्लो विचार बुद्धीच्या वरकुलार घांसून स्विकारले उपरांतच ताचो प्रामाणीकपणान फाटपुरावो करचेली लागणूक, आदी.

सर्जक रवीन्द्रबाबाक असंख्य बरोवप्यांचो ओडो आसा; हातूंतले कांय तांगेले हीरो वा रोल मॉडेल आशिल्ले हें होलमता. तांगेल्या आवडट्या प्रभाव-क्षेत्रांत जे कृष्णमूर्ति, तॉलस्टॉय, र. धों. कर्वे, कोशकार केतकर हे गिन्यानप्रोत आसपावतात. जाल्यार गीता, बुद्ध, ख्रिस्त हीं तांगेलीं प्रेरणाथळां आसात अशें वाचप्याक दिसता. तांचे मदल्या सर्जकाक मूल्यां, संस्कार आनी विचार दिवप्यां मदीं गांधीजी, काकासाहेब कालेलकर, लोहिया, मीरा आनी कबीर हीं श्रद्धास्थानां स्पश्टपणान गणूंक मेळटात. हांचे भायर दृश्टे-लेखक-झुजारी म्हूण तांगेले रोल मॉडेल जवाहरलाल नेहरू, मार्सेल प्रूस्त, फेर्नांद पेस्सोआ, रवीन्द्रनाथ नदरे सामकार उबे जातात. बाकीबाब, दत्ताराम सुखठणकार, चा. फ्रा. हे कोंकणी मनीस तांकां जिवाभावाचे कशे दिसल्यात हें पुस्तक वाचतना वाचप्याक जाणवता.

सर्जकाची आंतरकथा वाचतना लेखकाच्यो कांय धारणा खटकतात, जाल्यार ताचे कांय दुराग्रह वा विचारांतल्यो विसंगती जाणवले बगर रावनात. देखीक, (१) तो म्हणटा, 'कवीक बरें गद्य बरोवंक येना वा बऱ्या वक्त्याकय बरें बरोवंक येना, ते रेटिकांत घुसपल्ले लोक'. ही लेखकाची एक लटीक धारणा. ती कितलीशींच उदाहरणां दिवन फट थारावंक येता. बापू वा जवाहरलाल हे सुंदर वक्ते पूण आकांताचे गद्य बरोवपीय; तीच गत दो. मनोहरराय सरदेसायांची वा उदय भेंब्रे हांची. बाकीबाबालें गद्यय तांगेले कविते वरीच ओडलायणें. पुंडलीक नायक हांचें ललीत गद्य आनी कविता तेच तांकीची. (तांचें ललितेतर गद्य चड वाचूंक मेळिल्लें ना.) देखून लेखकालें मत पटना. अशेंच तांचें आनीक एक मत म्हळ्यार, जे कोंकणी भाशी हेर भासांनी

बरयतात ते 'साहित्यीक शिंदळकी' करतात. हें मत तिडकी भरशीं मांडलें तरी सिद्ध कशें करप? खंयचो लेखक खंयचे भाशेंत बरोवंक सक्षम आसा हें निमाणें कोण थारायतलो? खुद्द तो बरोवपी काय हेर कोणूय? कर्नाडाचें तुघलक कन्ड भाशेंत कशें जालां हें हांव सांगूंक शकना; पूण तें इंग्लीशींत उत्तम जमलां. कोंकणींत तांकां तशेंच जमत आशिल्लें हें कोणाच्यान सांगूंक जायत?

२) 'कोंकणीक उबंत उडोवन जे गोंयकार नांव जोडपा खातीर मराठींत बरयतात' अश्यां मदल्या एका कवीक ह्या दुट्पीपणा खातीर लेखक माफ करूंक शकना हें पुरायेन पट्टा. ताचे तसले भुमिके खातीर तो 'ब्राह्मजांव' (द्रोह) हें उतर वापरता, हें बरें आसा. पूण ताचें नांव सांगपाचें टाळटा हें योग्य न्हय.

तो गोंयकार म्हूण वा मित्रवर्गी म्हूण ताका अशी खाशेली सूट मेळटा? अशें करपांत अन्याय तर आसाच पूण एक धोकोय आसा. हाका लागून नवो वाचपी तो कोण हें आपले परीन थारावन भलतेच व्यक्ती विशीं गैरसमज करून घेवंक शकता. ते भायर, नांव स्पश्ट बरयल्यार खुद्द त्या कवीक आपली 'देफेज' करूंक जाय जाल्यार संद मेळटा, कारण हें विधान ताचे हयातींत केल्लें आसूं येता.

३) अशीच एक पटपाक कठीण गजाल म्हळ्यार, ज्ञानेश्वरी सारके ग्रंथ वाचपा विशींचें विधान: 'मनीस तेंच तेंच वाचत रावलो म्हणटकूच ताचें मन भेरेता. वाचता ताचो अर्थ ताच्या लक्षांत वचना. वाचता ते विशीं इल्ली इल्ली करून एके तरेची वंदनशील सुप्ती ताच्या मनांत निर्मण जाता.' (३२) हांगा एक म्हणचें पडटा. वाचन हांतूंत मनन आसपावना जाल्यार अशें जावं येता. हरशीं कितलेशेच नमळ प्रज्ञावंत - कोणाकच आपले विद्वत्तेचें दर्शन घडयनासतना - आपल्या स्वाध्याया खातीर अशें तरेचे ग्रंथ-पारायण आनी चिंतन-मनन करीत आयल्यात. मनशान आपली बुद्द आनी मनाचीं कवडां धांपून वाचल्यार अशी 'सुप्ती' येवं येता; बरपांतलो आशय-मूल्यां सांडून कुड्डी विभूतीपुजा केल्यार वा आपणाक त्या विचारां वेलो 'अधिकारी' मानल्यारय अशें घडूंक शकता. पूण सरसकट हें विधान खरें मानूंक मन तयार जायना.

४) कांय कडेन लेखक भावनेच्या भरांत अनिश्ट, अशिष्ट वा अयोग्य उतरां खास गरज नासतनाय विशिश्ट मुद्द्यांक वंगण लावचे खातीर वापरिल्ले वरी वापरता. घोव-बायले मदीं मेकळी स्पेस - अवकाश - नासतना जियेवपी जोडप्यां मदले बायलेक उद्देशून रवीन्द्रबाबान 'रखेल' हें उतर वापरलां; ताची खरीच गरज आशिल्ली? 'साहित्याच्या मळावेली शिंदळकी' ह्या लेखांत घडये अनावधानान 'कलवंत' हें उतर 'शिंदळ' हाका समांतर वापरलां हें खूब खटकता. तांगेले पिळगेक तर हें निखालस सोबना. ते पिळगेची नदर कशी आसची हाची बरी देख सुमंतबाब केळेकारांच्या उगडास बरपांत

मेळटा. लेखकान अशी भावनीक मेकळीक घेतल्यार ताका आदर्श मानपी भावी बरोवपीय अशीच सूट घेवपाची शक्यताय आसा.

५) वाचतना एक-दोन दुबावी मुद्दे जे म्हाका चूक दिसल्यात तेय मांडटां. व्यास-वाल्मिकी विशीं लेखक 'एकलोय ब्राह्मण न्हय. एकलो जातीन कोळी. जाल्यार दुसरो खारवी. तांचे मुस्तींत साहित्याच्या मळार ब्राह्मणूच शेक चलयताले. पूण एकलोय ब्राह्मण हांकां चिड्डूंक पावलो ना. फाटीं उडोवंक पावलो ना.' अशें विधान करता. ताचे फाटलो हेतू भोवच उदात्त आनी प्रेरणादायी आसा खरो, पूण विधान पुरायेन बरोबर ना. व्यास पराशरपुत्र आशिल्लो आनी आठव्या वर्सा बापूय ताका विद्वार्जना खातीर वांगडा घेवन गेल्लो अशें

पुराण सांगता. दोगांयच्या उदाहरणा वेल्यान एक स्पश्ट जाता: तत्कालीन वर्ण-वेवस्था कर्मनिश्ट आशिल्ली, जन्मनिश्ट न्हय. देखून जात वावरा प्रमाण थारताली. दुर्दैवान हें उपरांत ना जालें वा हितसंबंदितांनी ना केलें.

६) जेन ऑस्टेन ही ब्रिटीश लेखिका, अमेरिकन न्हय. चड करून 'ट्रायडन' म्हूण उल्लेख जाला तो लेखक जॉन ड्रायडन हो अठराव्या शेंकड्यांत विडंबन काव्या खातीर तसोच काव्य विचारा खातीर नामना जोडिल्लो ब्रिटीश लेखक आसूंक जाय काय दिसता.

अर्थात, वयले सगले मुद्दे लक्षांत घेतले जाल्यार लेगीत *सर्जकाची आंतरकथा* हे बरपावळीचें म्हत्व साहित्य-प्रकारा नदरेन (नवें मुळावण घालपी म्हूण) जावं, आशयसुत्रांचें विविधतायेक आनी विशिश्टतायेक लागून जावं, वा लेखकीय हावेस वा हेतू उदात्ततायेक लागून जावं, अनन्य साधारण थारता. असलें बरप स्फुर्तीदिवपीच न्हय तर नवोदितांक वाट दाखोवपीय थारता.

अशे तरेन *सर्जकाची आंतरकथा* साधक बाधक वर्तींनी नियाळटना, तांगेल्या *पांथस्थ* ह्या दुसऱ्या 'आपबर्पा'क समांतर नदरेन पळोवपाक फावोसो आदार मेळटा.

'पांथस्थ' ह्या पुस्तकांत लेखकान १९४६-४८ दरम्यानचे गोंयचे मुक्ती-चळवळी कडेन संबधीत मुखेल घडणुकांचो थोडे भितर आलेख मांडला. मात हें बरप म्हळ्यार 'आत्मचरित्र' न्हय हें तांणी भर दिवन सांगलां. पूण प्रस्तावना बरयतना दो. मनोहरराय सरदेसाय हांणी *पांथस्थ*क आत्मचरित्रच म्हळ्ळां. हातूंत लेखकाचें कुटुंबीक दायज, भुगोंपण, शिकप, मना वेले आनी जिणे वेले प्रभाव तशेंच 'चळवळींतले अणभव' हांचें दर्शन घडटा. डॉ. राम मनोहर लोहिया, त्रिशतांव ब्रागांस कुन्य, मिनेझिस ब्रागांस, एव्हाप्रियु ज्योर्ज, ज्युलियांव मिनेझिस, मार्क फेर्नान्दिश आदी ध्येयवादी आनी तेजस्वी म्हामानव हांगा भेट्टात. तेच परीन पांडुरंग कामत, दत्ताराम सुखठकार हीं लेखकाल्या मर्मबंदांत सुवात मेळयिल्लीं सामान्य मनशांय मेळटात.

ह्या पुस्तकांतलो भोव ओडलायणो अणभव म्हळ्यार लेखकाक आपणाल्या कोंकणी दायजा विशीं आनी मिशना विशीं जाल्ली जाणीव. तश्शी लक्षवेधी गजाल ताचेर जाल्या कांय आगळ्या संस्कारांचीय. हांगा सावकरवादी विचारसरणे वांगडा जाल्ली ताची धांवती वळख, अरविंद आस्रमाक दिल्ली भेट आनी थंय जाल्लो भ्रमनिरास, आनी उपरांत र.धों कर्व्यां कडेन चिटींच्या माध्यमांतल्यान घडून आयिल्ली - काल्पनिक भासपी इतली पूण खरेली आंतरभेट. हांगाच तांगेले स्वतंत्र विचारसरणेचें मुळावण पडलां जावंक जाय. उपरांत लेखकाची मुंबय वारी आनी थंयची मुक्ती चळवळ आनी शपू गोंयबाबाक प्रत्यक्ष भेटचेली घडपड ह्या गजालींचो वृत्तांत येता.

यांथस्थान्तलें सगल्यांत ओडलायणो आनी स्फुर्तीदायी प्रकरण म्हळ्यार 'गोंयान जेन्ना कूस परतिली' हें. ताचे मागीर फुडाऱ्यां मजगतच्यो धोशी आनी उंबंत पडिल्ली चळवळ हांचो खंतीन भरिल्लो आलेख येता. हांगा जशे फुडारी सुवार्थी, मोटवे नदरेचे आनी अहंकारी म्हूण जाणवतात. तसोच खुद्द लेखकय वैफल्यग्रस्त आनी म्हूण घडये पूर्वग्रहग्रस्त, एकांगी आनी पक्षपाती दिसता.

अशें म्हणटना यांथस्थान्तल्या लेखकाचेर दोशारोपण करचेलो हेतू ना वा ताचेर हेत्वारोपण करचेलोय इरादो ना. परतें, अश्या 'धूष्ट' विधानाचो विपर्यास जावन खुद्द म्हज्याच निपक्षपातीपणाचेर प्रश्नचिन्ह उबें जावंक शकता हाची पुराय जाणीव बाळगुनूच हें मतप्रदर्शन केलां.

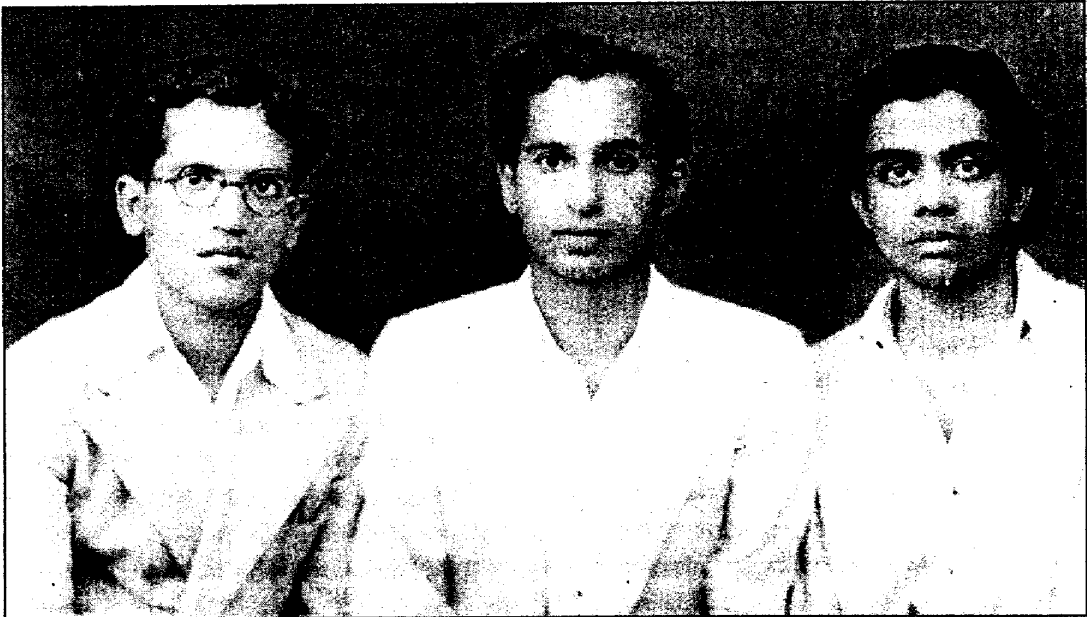
हाचें कारण अशें: जरी एक 'पश्चात पथीक' म्हूण यांथस्थान्तल्या युगाचे इतिहासिकताये कडेन म्हजे पिळगेचो 'थेट' संबंद आशिल्लो नासलो, तरीकूय १९४६-१९५४ च्या दरम्यान म्हगेली पिळगी जल्मल्या आनी ह्या युगाच्या परिणिति-काळांत ती वाडल्या -

पोसवल्या. देखून हे पिळगेचे जाणटलेय आपसूक ह्या भाराविल्ल्या युगाचे 'गवाय' जावंक पावल्यात. कांय जाण सोयिस्करपणान अळंग, कात-सांबाळपी 'प्रेक्षक' म्हूण; जाल्यार कांय जाण मोने, निस्पृह 'वावुरपी' म्हूण; जाल्यार हेर कांय जाण लेखका वरीच सर्वज्ञात पुरोगामी 'पायक' म्हणूय...!

ह्या म्हायती-स्रोतां वरवीं म्हजे पिळगेक अजाणतां उपरोक्त काळा विशीं व्यक्ती-घडणुकां विशीं थोडें भोव बाळकोडू अपरिहार्यपणान पाविल्लें; तेंवय बी भुरगेपणांत - यांथस्थ (वा ताची संस्कारपूर्व आवृत्ती 'गवाय एका कल्पांतांचो') उजवाडा येवचे आदींच यांथस्थ वाचले उपरांतच्या अर्दतपाच्या काळांत हांवें साबार ह्यात व्यक्ती कडल्यान त्या काळाचो आपरोस मागून, जमता तसो म्हजे पुरतो (अर्दकुटो!) आलेख मांडचेलो यत्न केला. पूण हाताक लागिल्ली बरीच म्हायती तशेच तातूंतले प्रसंगनिश्ठ निश्कर्श वा व्यक्तिसापेक्ष मतां लेखकान उक्तायिल्ल्या आशया कडेन फावो तशी जुळनात.

हांगा लेखकाच्या वा ह्या म्हायती स्रोतांच्या सत्यासत्या परसय, (परिस्थितीजन्य घडणुको वा व्यक्तिसापेक्ष अणभवांचें) विश्लेशण करतल्यांच्या 'व्यक्तित्वा'चें खेरीतपण तशेंच (तांणी जे सुवाते वेल्यान पळेलां ताका अनुरूप) 'दिश्टीकोणा'चें वेगळेपण अधोरेखीत जाता. म्हणचेच यांथस्थान्तल्या ह्या वांट्यांत ('जेन्ना गोंयान कूस परतिली') येवपी लेखकाचे अणभव खरे मानुनूय. तातूंतले सगलेच निश्कर्श वा सगलींच व्यक्तिनिश्ठ विधानां सत म्हूण स्वीकारूंक आडखळ जाता. हे खातीर, कोणेंय जाणविकायेन संशोधन करून दुबावी भासपी गजालींच्यो साबार वटी समाजा मुखार वा वाचप्या मुखार दवरूंक जाय.

पूण अशें म्हळ्ळां म्हूण यांथस्थान्तले इतिहासिकतायेक सामकी

डॉ. दत्ताराम सुखठणकार, डॉ. गबोठर (गबूबाब) सरदेसाय हांचे वांगडा...

पिंटर आठवारीचां वांगडा...

कडसारावंक मेळना. हांवें *पांथस्था* वेल्या नियाळांत उकतेपणान मानून घेतलां ते प्रमाण, "बऱ्याचशा उपरांतच्या पिळग्यांतल्या (म्हजे सारक्या) वाचप्यांक तातूंत विश्वासार्ह (आनी लेखकाच्या समकालिनां कडल्यान मेळून स्वीकृत जाल्ली) म्हायती मेळटा. देखीक, स. दयानंद बांदोडकार हांची परतंत्र गोंयांतलो सळसळट्या रगताचो तरणाटो म्हूण वळख... आल्मैद कॉलेजीचो अंतुजेंतलें संस्कृती केंद्र म्हूण वा गोंयच्या निद्रिस्त अस्तित्वाच्या पुनरुज्जीवनाचो मळो म्हूण [जो] आलेख... इतलेंच न्हय, तर, कडसरायिल्लो द्रष्टो र.धों कर्वे हांचो मेजक्याच तरणाट्यां वेलो प्रभाव आनी एकंदर समाजांत तांगेल्या 'समाजस्वास्थ्य'चें जावपी 'स्वागत' (हेवूय) *पांथस्था*ंतले इतिहासिकतेचे वादातीत विशुद्ध नमुने... हेच तरेचे विचार वा मतां रवीन्द्रबाबांचे पिळगेंतल्या वा तांचे परस जाण्ट्या व्यक्तीं कडल्यान वेगळ्या संदर्भांत म्हजे पिळगे मेरेन पावल्यांत. हातूंतले जायते आजय आमचे मदीं आसात." ('पश्चात पथिकाचे नदरेंतल्यान *पांथस्थ*', जाग, ऑगस्ट २०००, २२).

म्हणटरीच, *पांथस्थ* विशिश्ट मर्यादे भितर कांय जायना, समकालीन समाजाचो इतिहासीक दस्तावेज थारता. लेखक मात ह्या बरपाक उगडास कशे गण्टा आनी ताचें वर्णन 'बुद्धिनिश्ठ आनी प्रामाणीक व्यक्तीन आपले परीन मांडिल्लें समकालीन घडणुकांचें मोस्त्र' अशें करता. लेखकान *पांथस्था*ंत वाटसूराची भूमिका आपणावन स्पश्ट मानून घेतलां, "*पांथस्थ* सगलें सांगिना. वाटे वयल्यान वतना ताका जें दिश्टी पडटा तेंच आनी तितलेंच सांगता." पूण तरीकूय ह्या पांथस्थान देखलां तें सगलेंच सांगूक ना. म्हाका तरी ह्या बरपांत लेखकाली "जाणविकायेन केल्ली गतस्मृतिचीं चिकित्सक उजळणी"

दिसल्या. पूण ही उजळणी रवीन्द्रबाबान आपणाले खास शैलीन - सुलभ आनी सभावीक अशे लालित्यपुराय तरेन - केल्ल्यान, ती भोव वाचनीय जाल्या.

विशेश म्हळ्यार घटिताचेर आदारीत उगडास बरप जावनय ताचीं जीं कांय विलक्षण तासां उल्लेखनीय थारतात; तीं अशीं आसात:

१) मौखीक इतिहास आनी अप्रूप कल्पनाशक्त हांचो सैमीक (दिसचो असो) संयोग केळोवपाची कळाशी. हाचें उदाहरण म्हूण केळेकार कुटुंबाचो नदरे पलतडचो इतिहास रवीन्द्रबाबान उबो केला तो पळोवं येता.

२) व्यक्तिगत जिणे विशीं विशेश कांय सांगचेलें टाळून लेगीत लेखकाचें भावविश्व. तागेल्या संस्कारांची बुन्याद आनी फाटभूंय, तशेंच तागेल्या जीवनमूल्यांचीं आधारथळां *पांथस्था*ंत ठळकपणान उर्बा करपाचें तांगेले लिखणेचें कसब.

३. वाचप्याचे सभावीक उत्सुकतायेक मीठ घालिनासतना लेखकान *पांथस्था*क निखट्या नीज निवेदनाच्या पांवड्यार केळोवनय, व्यक्ती म्हूण आपणाली ठोस वळख वाचप्याक करून दिवपांत मेळयिल्लें घणघणीत येस.

४. भोव अकृत्रीम आनी मनाक लागींच्यान आफुडपी अणभव म्हूण यादगार थारपी 'गांधी हत्या' हो *पांथस्था*ंतलो प्रसंग! हृदय भास, उत्कट भाव आनी काव्यात्म मन हांचो त्रिवेणी संगम हांगा सहजतायेन घडून आयला हें वाचप्याक जाणवता.

अशेच तरेचे कांय प्रसंग वा किमान परिच्छेद *सर्जकाची आंतरकथा* वाचतना, श्रीधर व्यंकटेश केतकर वा बाकीबाब वा डॉ. लोहिया हांचे विशीं बरयल्ल्या लेखकाच्या निवेदनांत (वज्रसदृश्य दवाथेंबे कशे), अचळय उदेतात, आनी नकळटां रवीन्द्रबाबाले असामान्य प्रतिभेचे तेंगशेचें खिणयाळें दर्शन वाचप्याक घडयतात. पृथक विचार-विकाराचें धुकें कडून निर्भेळ मनीसपणाचें वा कंवळे आपुलकायेचें वत पडना फुडें रवीन्द्रबाबाचीं श्रद्धास्थानां तांकां प्रिय आशिल्ल्या हिमालयाच्या तेमकां वरीच लकलकतात. अशी अनुभूति वाचप्याक हीं पुस्तकां वाचतना परतू परतून येता हेंच तांचें अर्जित!

निमाणें: निबंद वा ललीत गद्य लेखनांत रवीन्द्रबाबाची सर करपी लेखक मेजकेच आसतले. आयचे घटकेक कोंकणींत तरी तांचो हात धरपी नवे पिळगेंत उदेवचो आसा. (बरपांत दिसपी भास, उतरावळ, शैली, साजरेंपण, वर्णन-अल्पताय, विचार-प्रवर्तनाचो वाव, संदर्भ-वैभव, विशय वैविध्य, लेखकाच्या वाचनाची गिरेस्तकाय, बुद्धिनिश्ठताय आनी सुगमताय हे घटक लक्षांत घेवन हें मत उकतायलां) रवीन्द्रबाबान *सर्जकाची आंतरकथा* आनी *पांथस्थ* ह्या पुस्तकां वरवीं गद्य लेखनाचे वाटेर नव्या सोपणांची उभारणी केल्या. तटस्थतायेन आपणाल्या अणभवविश्वाक तिजपाचो यत्न, उगडासांत लेगीत 'स्व'ताक केंद्र सुवात दिवंक अन्नमनप, आनी कालचित्रण करतना अळंग समाजमानसाचो थाव घेवप ह्यो मोखी ह्या आपबरपांत दिसतात. पूण निरीक्षक आनी गवाय जेन्ना अणभवांतलो 'वांटेकार' आसता, तेन्ना वस्तुनिश्ठता आनी व्यक्तिनिश्ठता हांची संतुळा राखूंक पळेतेल्याक भरती-सुकती चुकना; भोंवरे-भाटी टळना.